

PEDAGOGNING KASBIY KOMPETENTLIGI VA UNI AMALIYOTDA QO‘LLAY OLISH MAHORATI

Xolmirzayev Shavkat Qurbon o‘g‘li

Termiz davlat universiteti ijtimoiy fanlar fakulteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Imomqulov Rasul Raxmonovich

Termiz davlat unversteti ijtimoiy fanlar

fakulteti ijtimoiy ish kafedrası

Pedagogika fanlar nomzodi dosent

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada pedagogning kasbiy kompetentligi va unda aks etuvchi sifatlar, kasbiy kompetentlikni egallash jarayonidagi qiyinchiliklar, egallagan kompetensiyalarini amaliyotda qo‘llay olishi va bu orqali ta‘lim oluvchilarga samarali ta‘lim berishni amalga oshirish, ta‘lim jarayoniga o‘quvchilarni jalb qilishda kompetentlikdan to‘g‘ri foydalanish masalalari haqida so‘z boradi.*

***Kalit so‘zlar:** pedagogika, kompetentlik, kasbiy kompetentlik, bilim, ko‘nikma, malaka, emal, metodik, pedagogik jarayon, o‘z o‘zini baholash, o‘z ustida, ishlash, amaliyot.*

KIRISH

Hozirgi globallashuv davrida barcha sohalar singari pedagogika tizimi ham jadal sur‘atlarda rivojlanib bormoqda. Yurtimizda ham pedagogika sohasini rivojlantirish, bu sohada yetuk pedagogik kadrlarni yetishtirish bo‘yicha ko‘plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, bu borada pedagogika universitetlarida pedagogika fanlar tizimini chuqurlashtirilgan tartibda o‘tish, yangi pedagogik kadrlarni kasbiy kompetentligini oshirish, ularni to‘liq kasbiy kompetensiyalar bilan ta‘minlash ishlari

tizimli bosqichlarda ro'yobga chiqmoqda. Hozirgi kunda pedagog kadrlarda, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish, bu orqali yosh avlod kelajagi uchun mustahkam poydevor yaratish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'zbekistonda pedagogning kasbiy kompetentligi, uning o'ziga xos sifatlari alohida o'rganilgan bo'lib ular orasida M.S.Salayeva olib borgan tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotchining fikriga ko'ra, pedagogga xos kasbiy kompetentlik negizini quyidagi tarkibiy asoslar tashkil etadi [5]. Kasbiy-pedagogik kompetentlikdan ega bo'lishda o'z ustida ishlash, o'z-ozini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. O'z-o'zini rivojlantirish vazifalari o'zini o'zi tahlil qilish va o'zini o'zi baholash orqali aniqlanadi [8].

METOD VA METODOLOGIYA

“Kompetentlik (ingl. “Competence”- qobiliyat) faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bolgan bilim, konikma va malakalar-ning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olinishi [9]. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yonalish boyicha integrativ bilimlar va harakatlarning ozlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni orga-nishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi malumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va oz faoliyatida qollay bilishni taqozo etadi [10]. Kasbiy kompetentlik quyidagi holatlarda yaqqol namoyon boladi:

- murakkab jarayonlarda;
- noaniq vazifalarni bajarishda;
- bir-biriga zid malumotlardan foydalanishda;
- kutilmagan vaziyatda harakat rejasiga ega bo'la olishda [11].

Biz har bir pedagogni ham kasbiy kompetentlikka to'laqonli ega deb aytolmaymiz. Kasbiy kompetentlikka ega bo'lgan pedagog o'z bilimlarini izchillik bilan boyitib boradi, kreativlikka intiladi, yangi axborotlarni tinimsiz ravishda o'zlashtirib boradi, takrorlanmas bilimlarni izlab topadi, davr bilan hamnafas yuradi,

bilimlarni qayta ishlaydi va ularni amaliyotda qo'llashning samarali yo'llarini o'ylab topadi [12]. Bilamizki, pedagogik kompetentlik pedagogik jarayon asosida namoyon bo'ladi. Qachonki pedagogik jarayon to'g'ri vujudga kelsagina ta'lim beruvchi o'z kompetentligini samarali qo'llay oladi. Xo'sh o'zi pedagogik jarayon nima? Shu tushuncha haqida bilib olamiz. Pedagogik jarayon - zarur bo'lgan bilimlar, amaliy ko'nikma va malakalar, shaxs va guruhning axloqiy-siyosiy, psixologik va jismoniy sifatlarini shakllantirish maqsadida insonlar tomonidan (ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi) tashkil etilgan va yo'naltirilgan faoliyat. Pedagogik jarayon boshqa ijtimoiy jarayonlar bilan bog'liq bo'ladi [13].

TADQIQOT NATIJASI

Shunday ekan, ta'lim oluvchini har bir ijtimoiy jarayondan xabardor qilish, pedagogik jarayonni boshqa jarayonlar bilan uzviy tarzda bog'lash uchun kasbiy kompetentlik bir nechta sifatlarni o'zida namoyon qilgan bo'lishi kerak. Ana endi kasbiy kompetentlik sifatlari haqida so'z yuritamiz.

1. Ijtimoiy kompetentlik - ijtimoiy munosabatlarda faollik ko'rsatish ko'nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda subektlar bilan muloqotga kirisha olish.

2. Maxsus kompetentlik - kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni oqilona hal qilish, faoliyati natijalarini real baholash, BKMni izchil rivojlantirib borish bolib, ushbu kompetentlik negizida psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion va kommunikativ kompetentlik ko'zga tashlanadi [14]. Ular o'zida quyidagi mazmuni ifodalaydi:

a) psixologik kompetentlik pedagogik jarayonda soglom psixologik muhitni yarata olish, talabalar va talim jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan ijobiy muloqotni tashkil etish, turli salbiy psixologik ziddiyatlarni o'z vaqtida anglay olish va bartaraf eta olish;

b) metodik kompetentlik - pedagogik jarayonni metodik jihatdan oqilona tashkil etish, talim yoki tarbiyaviy faoliyat shakllarini to'g'ri belgilash, metod va vositalarni maqsadga muvofiq tanlay olish, metodlarni samarali qo'llay olish, vositalarni muvaffaqiyatli qo'llash;

c) informatsion kompetentlik axborot muhitida zarur, muhim, kerakli, foydali malumotlarni izlash, yigish, saralash, qayta ishlash va ulardan maqsadli, o‘rinli, samarali foydalanish;

d) kreativ kompetentlik - pedagogik faoliyatga nisbatan tanqidiy va ijodiy yondoshish, o‘zining ijodkorlik malakalariga egaligini namoyish eta olish;

e) innovatsion kompetentlik - pedagogik jarayonni takomillashtirish, talim sifatini yaxshilash, tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga doir yangi goyalarni ilgari surish, ularni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etish;

f) kommunikativ kompetentlik - jarayonining barcha ishtirokchilari, jumladan, talabalar bilan samimiy muloqotda bolish, ularni tinglay bilish, ularga ijobiy tasir ko‘rsata olish.

g) shaxsiy kompetentlik - izchil ravishda kasbiy o‘shishga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o‘z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish.

h) texnologik kompetentlik - kasbiy-pedagogik BKMni boyitadigan ilgor texnologiyalarni ozlashtirish, zamonaviy vosita, texnika va texnologiyalardan foydalana olish.

i) ekstremal kompetentlik - favqulotda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnologik jarayon ishdan chiqqan)da, pedagogik nizolar yuzaga kelganda oqilona qaror qabul qilish, to‘gri harakatlanish malakasiga egalik [15].

MUHOKAMA

Har bir pedagog o‘z kasbiy kompetentligiga ega bo‘ladi. Bu orqali u pedagogik jarayonda ishtirok etadi. Bu jarayonning faol ishtirokchisiga aylanish uchun esa yuqoridagi sifatlarni o‘zida aks ettirishi lozim. Kasbiy kompetentlikning barcha sifatlarini to‘la to‘kis o‘zida mujassam etgan pedagog ularni amaliyotda qo‘llash jarayonini ham bexato yo‘lga qo‘yishi lozim [16]. Qachonki o‘z bilimlarini ta’lim oluvchiga kasbiy kompetentligini qo‘llagan holdagina yetkazib bersa, bu pedagogni ta’lim jarayonida chinakam yutuqqa erishgan deya olamiz. Biz mutaxassis ya’ni pedagogni kasbiy kompetentligini oshirishi uchun o‘z o‘zini tahlil qilishi, o‘z ustida

ishlashi va o'z o'zini baholay olishi kerak degan edik. Bular orasida o'z ustida ishlash yaqqol mohiyat kasb etadi. Mutaxassisning o'z ustida ishlashi quyidagilarda ko'rinadi:

- kasbiy BKMni takomillashtirib borish;
- faoliyatga tanqidiy va ijodiy yondoshish;
- kasbiy va ijodiy hamkorlikka erishish;
- ishchanlik qobiliyatini rivojlantirish;
- salbiy odatlarni bartaraf etib borish;
- ijobiy sifatlarni o'zlashtirish [17].

Bundan ko'rinib turibdiki, har bir bo'lajak pedagog o'z kasbiy kompetentligini anglab yetishi, o'z ustida tinimsiz ishlashi, o'zini o'zi baholay olishi, ta'lim jarayoning jadal sur'atlarda o'sishini ta'minlashi kerak [18]. Qachonki pedagog o'zini to'g'ri va xolis baholay olsagina, u o'z sohasida yetuk mutaxassis bo'lib yetishadi.

XULOSA

Ushbu maqoladan ko'rinib turibdiki, kasbiy kompetentlik nafaqat pedagogika balki boshqa mutaxassisliklarda hma muhim o'rin tutadi, lekin bizning asosiy yo'nalishimiz bo'lgan pedagogika sohasida kasbiy kompetentlikni yuksak darajada egallash, bu orqali pedagogik jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish dolzarb masala hisoblanadi. Shunday ekan har bir ta'lim beruvchi o'zining kompetensiyalarini to'g'ri anglay olishi va uni amaliyotda to'g'ri va maqsadli qo'llay olishi darkor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RŌYXATI.

1. Kulboyeva D.A., Tursunova M.B. FORMATION OF CREATIVE ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 2021. 9(12), 633-637.

2. Hayitov A.I., Abdushukurova D. EFFECTIVE WAYS TO ORGANIZE MOTHER TONGUE LESSONS IN PRIMARY CLASSES ON THE BASIS OF INTERACTIVE TECHNIQUES. 2022. Conferencea, 30-32.

3. Bakhtiyarovna M.Z. INTEGRATED TEACHING OF PRIMARY EDUCATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 2021. 9(12), 1332-1336.

4. Караматова Д.С. Синфдан ташқари машғулотлар орқали ўқувчиларни ижодий фаолиятга йўналтириш методлари. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2021. 1(2), 4-9.

5. Салаева М.С., Абдурасулова Ш.К. Педагог профессионализмининг шаклланиши касбий кадрят сифатида намоён бўлиши

7. Салаева М.С., Джумабаева М.Б. Педагогнинг кичик мактаб ёшидаги болаларни ижтимоий мобиллигини оширишга таъсири // IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, ISSN - 2181-2608. With Impact Factor: 8.2 SJIF: 5.426 - Б. 59–62. Retrieved from <http://www.sciencebox.uz/index.php/jis/article/view/1552>

8. Салаева М.С., Бекназарова Х.Х. Бошланғич таълим ўқувчиларини ижтимоий мобиллигини ривожлантириш // EURASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE Innovative Academy Research Support Center UIF = 8.2 |

9. Салаева М.С., Ҳақназарова З.К. Касб таълими ўқитувчисининг профессионал-педагогик компетентлиги хусусида // Maktab va hayot. № 7-8. 2011. – Б. 32-33.

10. Салаева М.С. Муҳандис-педагог касбий компетентлиги ва профессионализмига психологик ёндашув // Maktab va hayot. № 2. 2012. – Б. 29-31.

11. Салаева М.С. Профессионализм ва касбий компетентлик / “Наука, образование и производство в обеспечении устойчивого развития инновационной экономики” материалы научно-практической конференции. Филиал МГУ имени В.М.Ломоносова. 15-16 апреля 2014 года. Часть 1. –С.215-217.

12. Салаева М.С., Искандарова М. Касб таълими ўқитувчисининг компетентлиги профессионаллашув омили сифатида / “XXI аср – интеллектуал авлод асри” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференция. Ўзбекистон Республикаси хотин-қизлар «Олима» уюшмаси. 2014 йил 16 декабрь. – Б.199-202.